

**УНИВЕРЗИТЕТ „СВ КИРИЛ И МЕТОДИЈ“
ИНСТИТУТ ЗА НАЦИОНАЛНА ИСТОРИЈА – СКОПЈЕ**

МЕЃУНАРОДНА НАУЧНА КОНФЕРЕНЦИЈА

БАЛКАНОТ: ЛУЃЕ, ВОЈНИ И МИР

Материјали од меѓународната научна конференција
по повод 65 години од основањето на
Институтот за национална историја

(Скопје, 4–5 ноември 2013)

СКОПЈЕ, 2015

СОВРЕМЕНАТА ЕТИКА И ПРАШАЊЕТО НА МИРОТ

Abstract

The new form of general human ethics can be regarded as principled *ethics of peace*. This means that peace can be viewed as a general normative attitude and demand (i.e., as ordered moral value), as a moral psychological knowledge (inspired by life's difficulties and the existing warning and violence) and as a political tendency (as an expression of shared human objectives).

However, all this is not enough for true ethics of peace. To truly be a versatile and efficient, ethics of peace should be based axiological, in another words, peace to be the top of the axiological system, from which will run the other ethical values and concrete norms of the overall behavior. Only then the noble ideas of peace and its life necessity would be united and peace will be almost universally attainable.

To achieve this goal it requires practical realization of the three dimensions of ethical construction and moral maintaining of the peace and stability. It is about the issues of structural dimension, relational dimension and personal dimension of peace, which talks about discovery and application of ethical values embedded in peace to his axiological foundation and maintenance of stability.

Key words: peace, ethics of peace, axiological system, stability

Вовед

Од пред извесен период луѓето се свртеа од минатото и традициите кон сегашноста и иднината, настојувајќи да ги отстранат причините за тешката животна реалност, лошите навики од човековото дејствување, болните доживувања од двете најголеми и најкрвави војни во историјата, како и причините и причинителите на сè поголемиот број конфликти. „Со тоа се поттикна моралната чувствителност кај луѓето и се дојде до сознанието дека човековото живеење зависи од постапувањето на луѓето“¹.

Како резултат на ова свртување и последиците од истото, во денешницата се рашири идејата да се престане со неморалност, да се крене сопствениот глас против ова и да се употреби сопствениот ум за пронаоѓање подобри патишта. Вистинскиот одговор е дека моралот треба

¹ Дејан Донеv, *Невладиниот сектор како етички коректив на општеството*, МЦМС, Скопје, 2008, 107.

да се прифати и разгледа како став – сите нужно да постапуваат морално! Се дојде до сознанието дека само етиката е она што го разбудува пламенот на добрина и морал кај човекот. Се појавија обиди за позитивни духовни и етички промени, а еден од тие обиди е стремежот човештвото да се разбере во неговата целост, т.н. „холистички пристап“. Луѓето се насочија кон нови вредности, цели и задачи на животот, се појавија мисионери кои прокламираа нови вредности како цели на новиот свет, како основа на етичките концепции на правењето и на ширењето на доброто. Притоа, денес нужно се бара правење добри нешта и следење на одредени реални етички вредности како цели на животот.

Во сиот овој напор, клучен е обидот за изнаоѓање и позиционирање на одредени етички вредности. Во етиката голем е нивниот број. Истите сведочат за богатството на областите на етиката, за широчината на нејзините сознанија и за нејзиното големо значење за животот на човекот, затоа што човекот се определува според нив, се сомерува и се оценува во однесувањето како човек. Има подолг список на можни определби на луѓето за моралните цели и вредности. „Некои од нив се постари, но рехабилитирани вредности, кои сè уште и денес имаат свое значење, а својата виталност и апликативност ја покажуваат во вредносното дејствување. Некои од нив се сосема нови, во смисла на императивите кои произлегоа од сознанијата при нивното практикување во современата доба. Помеѓу сите нив некои се izdelуваат како најважни видови морални определби, како главна содржина и тематика на етиката, од нејзината историја и сегашност, како и од моралната практика“².

Во таа смисла, кога старите ќе се споредат со современите позитивни морални ориентации, се забележува дека сите тие имаат две главни нешта кои говорат за нивното денешно значење. Имено, како содржина, моралот денес и во иднина мора да ја содржи љубовта кон живото(т) и опстанокот, а второ, како форма, во моралот мора да се види неприкосновената вредност на почитување на другите и на себе како достоинство и самодостоинство на човекот.

Промена на теориите за моралот и изборот на базичните етички вредности во совремието

Општо е познато дека со возобновата на етиката се сменија и теориите за моралот³:

Прво, тука е сè уште класичната област на моралот како однос, избор наспроти „другиот“ – Не сум сам на светот зашто постојат и други, и што е најважно, тие се слични на мене! Етиката не се развива само на односот кон себе туку се темели и ја препорачува емпатијата како

² *Истото*, 108.

³ Подетално погледни кај Дејан Донеv, *Етика во новинарството*, УКИМ, Скопје, 2011, 49-52.

вчувствување, сместување на местото на другиот – Откривајќи ги другите, се откривам себеси!

Второ, тука е заедницата или општеството. Сите луѓе живеат во заедница – Важно е да е присутна свест за таа врска меѓу мене и другиот, но сфатен како дејствен член на групата! Со појавата на ваквото сознание и свест, заедницата од надреден ентитет над човекот станува заедница на етички втемелени и ориентирани битија, со што се овозможува заедницата да дорасне до она што треба и да биде – етичка заедница. Тој однос меѓу заедницата и личноста е двонасочен.

Трето, тука е прашањето за односот спрема природата. Имено, со развојот на производните односи и резултатите од тоа, забележани се голем број проблеми во/за природата, од кои еден е нарушениот природен процес на нејзината обнова, со што се загрозува не само биомасата туку и реализацијата на биопотенцијалот од/за неа преку човековото опстојување.

Четврто, тука е прашањето на свеста за местоположбата на човекот во вселената. Се разви теоријата „космизам“ за да научиме дека не сме единствени во светот и дека треба да бидеме „скромни“.

Петтата област е Јас, како предмет на животна и етичка грижа, според императивот – Треба да се градиме и да изградиме, да внимаваме на себе, не само во смисла на чување на здравјето туку како достоинство да откриеме колку можеме да знаеме, да научиме, да ги откриеме своите капацитети!

Согласно на ова, можеме да извлечеме повеќе видови етички вредности, норми и постапки на современоста.⁴ Така, можеме да ги разгледуваме оние што се однесуваат спрема личните вредности на луѓето: честност, пристојност, самодостоинство, самодоверба, воздржаност, штедливост, работливост, разумност, умереност, коректност, чистота, стабилност, потоа оние вредности што значат постапки спрема другите луѓе: почитување, интеракција, помагање, честност, т.е. како да се постапува кон другите луѓе – разбирање, емпатија, љубов, лојалност, искреност, неповредување. Бидејќи човекот по својата природа е социјално суштество што не може да не живее во заедница, како вредности нужно се наметнуваат вредностите: слога, напредок, разбирање, работа, заедничко дејствување, либерализам, доверба, т.е. оние што се нужен предуслов за општественото живеење – заедничко живеење, поддршка, пријателство, братство, солидарност.

Посебно значајна група вредности се оние кшто ја изразуваат (само)свеста на секоја единка дека е дел од нешто што се нарекува „човештво“ и „човечност“, а кои етички не би можеле да опстанат доколку во себе не ги инкорпорираат и вредностите мир, љубов, разбирање, помагање, соработка, т.е. „оние вредности што укажуваат на тоа каква е етичката концепција на човекот за човештвото и кои го одредуваат

⁴ Подетално погледни кај Кирил Темков, *Етика за 3 година*, Просветно дело, Скопје, 2004.

квалитетот и нивото на неговата етичка свест за себе и за другите, а кои на тој начин го одредуваат и неговото постапување⁵. Тоа се: добра волја, желба за етичко однесување, ненасилство, толеранција.

Од многуте несомнени етички вредности, морални норми и постапки, се истакнуваат и оние што се однесуваат на човековото слободно и радосно прифаќање на животот. Тоа се: оптимизмот, љубовта, вистината и слободата.

Мирот како врвна етичка вредност на современото живеење

Во секоја епоха, па така и во нашата, присутни се главни вредности кои доминираат во определбите на луѓето и кои се согледуваат во нивните чувства и постапки.⁶ Денес една од таквите вредности е мирот, но не помалку и слободата, еднаквоста и прогресот. Тие го определуваат однесувањето на луѓето и треба да бидат врвни етички цели на сечие постоење. Тие се креативен и активен придонес кон вредноста мир, односно „начин на кој луѓето кои сакаат мир се однесуваат меѓу себе, поднесувајќи ги различните идеи и животни форми, наоѓајќи се секогаш едните на другите на помош“⁷.

Доминацијата на мирот како една од основните социјални и политички вредности и одредници-цели на денешницата најмногу се должи на фактот што современото човештво, свесно за потребата од своето опстојување, настапува наспроти милитантноста, тоталитаризмот и шовинизмот, кои се најголеми извори на воените конфликти, притоа, понудувајќи сознанија и визија на еден свет во кој ќе владее мир, во кој ќе се оствари благоста, кроткоста на човекот и високата етика. Уште Херберт Спенсер тврдеше дека човекот се развива во суштество кое го согледува другото суштество и дека примарна социјална вредност станува солидарноста.⁸ Надоврзувајќи се на ова, Џон Стјуард Мил го изрази уверувањето дека нововековното човештво доаѓа до таков стадиум што повеќе нема да има потреба од војна. Имануел Кант, градејќи врз нив, во делото „Вечен мир“ од 1795 година, укажуваше дека луѓето треба да разберат дека можат да живеат во мир, при што се заложат за идејата за траен мир преку спогодување и политичко обединување меѓу државите.

Накучо, во инсистирањето на вредноста на мирот, големо значење имаат негативните искуства на Првата и Втората светска војна и на другите војни во современата епоха. „Во епохата на нуклеарното, биолошкото и хемиското оружје, како и на високоразвиените воени средства за далечен транспорт, никој не е заштитен, заканата е упатена на сите“⁹. Како резултат

⁵ Дејан Донеv, *Невладиноиот сектор...*, 109.

⁶ Подетално погледни кај Алесдер Мекингаир, *По доблеста*, Табернакул, Скопје, 1998.

⁷ Пьоџтр Кропоткин, *Етика*, Агрес, Софија, 1990, 9.

⁸ Подетално за овие прашања погледни кај Hauke Brunkhorst, *Solidarnost*, Beogradski krug, Beograd, 2004, 9-18.

⁹ Кирил Темков, *Етика...*, 284.

на ова, мирот започна да се појавува како барање произлезено од тешкотиите во животот, од лошите страни на војната, но и како израз на политичките цели. Поточно, барањето, т.е. потребата и инсистирањето на мирот дојде од сознанието дека само во мир може да се дојде до разумен, рационален и етички втемелен одговор на потребите на современото човештво да живее човечки.

Со тоа се инсистира на една општочовечка етика за 21 век, која не е ништо друго освен етика на мирот. Се дојде до сознанието дека мирот овозможува да се обезбеди опстанок и развиток, достоин живот за сите и иднина за генерациите кои доаѓаат. Па затоа денеска се инсистира толку многу на одржувањето на мирот, но не само заради одбегнување на колежите туку како темелен етички предуслов за опстанокот на секој од нас како свесно битие за својата етичка одговорност и пред себе и пред другите, но и пред сопственото бионаследство.

Од откривање и аплицирање на етичките вредности инкорпорирани во мирот до негово аксиолошко фундаирање и одржување на стабилноста

„За да нашата епоха стане цивилизација на Мирот, истиот треба да биде аксиолошки фундиран, т.е. да биде врв на вредносниот систем од кој што ќе се изведуваат останатите етички вредности и конкретни норми на севкупното однесување“.¹⁰ Мирот треба да се сака по себе и за себе, а не само како функционална вредност за да се достигнат и реализираат некои други цели. Овој императив најубаво го отсликува паролата на Ернст Блох во која се вели: Човек на човека му е човек!¹¹ Идеалот треба да биде личноста-творец, наспроти личноста-воин. Треба да се брани градењето, наспроти уништувањето!

Генерално, тоа е философијата и етиката на мирот – пацифизам.¹² Истиот може да биде дел од пошироката хуманистичка философија, но често е и како придружен елемент на големиот број религиозни традиции и учења.¹³ „Се работи за философија која во својата апсолутна форма ги прогласува за безусловно погрешни сите форми на насилство, војна или убивање и која како идеал ја предлага социјалната взаемност во одржувањето на врските која треба да биде комплетно ненасилна и мирољубива“¹⁴. При тоа, пацифизмот не значи само ненасилство, често толкувано како неефективно оружје на слабите, т.е. како обична пасивност

¹⁰ Истомото, 285.

¹¹ Подетално види кај Ernst Bloch, *Prirodno pravo i ljudsko dostojanstvo*, Komunist, Beograd, 1977.

¹² Овој термин го постави Кант за да ја изложи идејата за мирот, не во контекстот како што овој термин се користи во дневнополитичкиот јазик.

¹³ Особено во религиозна смисла, пацифизмот тргнува од ставот дека животот е драгоценост дадена од Бога и дека никој нема право да одземе некому живот, зошто со тоа ја негира богопроислата.

¹⁴ Alex Moseley, "Pacifism", *Internet Encyclopedia of Philosophy*, <http://www.utm.edu/research/iep/p/pacifism.htm>, (проверено на 07.09.2012).

и непротивење, односно не значи само воздржување од правење насилство и од воени конфликти, туку во современиот свет денес добива и уште една вредносна димензија – активна димензија, т.е. сообразни постапки и методи на мировно застапување и реализирање на тезата спротивна од онаа на Мао дека „силата доаѓа од шаржерот на пиштолот“¹⁵. Во овој контекст, вредноста мир е замислена како активистичко однесување, кое ќе гради мир со сите средства, меѓу кои и со психолошката стабилност и чистите намери на секого. „Затоа тука основата не се класичните вредности Воздржување, Умереност, Разумност, кои се стандардни важни човечки вредности, туку човековото свртување кон вредностите Давање и Љубов за ближниот, како посупстанцијални за новото разбирање на етиката и за новиот здружен свет“¹⁶.

Претходново укажува на компонентите на мирот, кои насочуваат на вредностите на мирот произлезени од него. Тоа е најпрво состојбата на невојна, духот на ненасилството, *ахимса*¹⁷. Истата „не означува ненасилство, не-нетрпеливост, ненавредување на друг, ненеподнесување на друг, туку се застапува за добро позитивно однесување, за љубов и почитување на другиот, за градење добри односи, за помагање“¹⁸. Со други зборови, не мир по секоја цена, туку љубов според сите квалитети!

Активната етичка норма на миротворното и мирољубивото однесување е толеранцијата, како слободно артикулирање на намерите на секого, градење трпеливост и разбирање за другите форми на животот и човековата свест. „Интонирани од вредностите Мир, Толеранција, Солидарност и Соработка, тие ја изразуваат логиката на еден свет кој е свесен за заедничката егзистенција и за нужноста од мирно човечко однесување за натамошниот опстанок на човештвото и на животот на Земјата. Затоа на високо место во скалата се, на пример, вредностите Самодостоинство и Достоинство, вредностите на работењето и на давањето помош, на разбирањето на себе и на другиот, како и на проблемите и причините за конфликтите, за кои ќе се изнајде начин како да се решат по мирен пат и со договор“¹⁹.

Доследно на претходното, тоа значи дека градењето на мирот зависи од одбегнувањето на конфликтните методи. Треба да се запре ескалацијата на судирите. „Градењето мир е процес што го олеснува воспоставувањето на одржливиот и долготраен мир и се обидува да го спречи враќањето на насилството преку посочување на основните причини за конфликтите и на начините за нивно спречување преку помирување, институционално дејствување, како и политичка и економска

¹⁵ Ричард Сорабци и Дејвид Родин, *Етиката на војната*, Академски печат, Скопје, 2009, 268.

¹⁶ Кирил Темков, *Етика на културата*. Дом на културата „Иван Мазов-Климе“, Кавадарци, 2009, 160.

¹⁷ Индиската вредност *ахимса* значи ненасилство, трпеливост, ненавредување.

¹⁸ Махатма Ганди, *Пут ненасиља*, Службени гласник, Београд, 2008, 245-246.

¹⁹ Дејан Донеv, *Неvладиноиот сектор...*, 116.

трансформација²⁰. Ова се состои од збир на физички, социјални и структурни иницијативи и активности. Притоа, „иницијативите за градење мир се обидуваат да го одредат јадрото на проблемите кои лежат во основа на конфликтите и да ги променат обрасците на интеракција на инволвираните страни²¹. Тие целат кон поместување, „измена на состојбата на популацијата од состојба на екстремна повредливост и зависност кон самодоволност и благосостојба²².

Затоа се препорачува дијалогот, како вистински начин на остварување на толерантноста и дијалогот меѓу луѓето, т.е. како начин за артикулирање на своите и туѓите ставови. Патот кон тоа води преку запознавање и разбирање на другите. Резултатот на заедничката активност е соработката и солидарноста во животот при разни дејства кои се заедничка цел воопшто на слободните и морално зрели, добронамерни луѓе. Затоа, како главни етички норми, кои воедно се и миротворни, денес особено се истакнуваат *неконфликтноста*, како односи во кои спротивните погледи и интереси не предизвикуваат омраза или судири; *љубовта*, како емоционално доживување на светот и на луѓето; *толерантноста*, како цивилизирано и длабоко етичко прифаќање на разни погледи и ориентации; *хуманизмот*, како доживување на светот и настапување во него како место за човеков престој, опстојување; како и *совладување на насилството* во форма на добро однесување и коректни меѓусебни релации во животот. Притоа, се вели дека учесниците во конфликтната ситуација мора да ја заменат спиралата на насилство и деструкција со спиралата на мир и развој и да создадат средина која ќе овозможи не само одржување на мирот туку и негова трајност.

Трите димензии на етичката изградба и моралното одржување на мирот и стабилноста

Креирањето на вакво окружување има три централни димензии: посочување на основните причини за конфликтот, поправањето на нарушените врски и меѓусебна комуникација на спротивставените страни, до изградба на меѓусебна доверба, како и справување со психолошката траума на индивидуално ниво. Значи се работи за: структурна димензија, релациона димензија и лична димензија.

Првата, структурната димензија, се фокусира на социјалните услови кои го хранат насилниот конфликт. Затоа, многумина забележуваат дека одржливиот мир мора да биде изграден на социјални, економски и политички основи кои служат на потребите на популацијата, како основа

²⁰ SAIS, *The Conflict Management Toolkit: Approaches - The Conflict Management Program*, Johns Hopkins University, <http://www.cmtoolkit.sais-jhu.edu/>, (проверено на 07.09.2012).

²¹ Luc Reyhler & Thania Paffenholz, *From Conflict to Sustainable Peacebuilding: Concepts and Analytical Tools in Peacebuilding: A Field Guide*, Lynne Rienner Publishers, Inc., Boulder, Colorado, 2001, 12.

²² John Paul Lederach, *Building Peace: Sustainable Reconciliation in Divided Societies*, United States Institute of Peace, Washington, D.C., 1997, 75.

за непредизвикување војна заради потребата да се задоволи гладта по мок и простор во неспособност економски да се разрешат внатрешните односи во некои системи.

Втората, релационата димензија, како интегрален дел на градењето на мирот се однесува на намалување до исклучување на ефектите од непријателството поврзани и предизвикани со и од војната и тоа низ квалитативно поправање и разрешување на општествените и социјалните конфликти и проблеми. Овој тип на димензија на градењето мир се фокусира на помирувањето, простувањето, градењето доверба и визиите за заедничка иднината меѓу спротивставените страни конкретно, а пошироко, глобално, тоа е и укажување за единствениот можен начин на создавање услови за одржување на мирот како крајна етичка цел и вредност на секој етички систем на која и да е единка.²³ Таа се однесува на „минимизирањето на последиците од лошата комуникација на заинтересираните страни што доведува до максимализација на заедничкото разбирање на истите“²⁴.

Третата, личната димензија на градењето мир, се концентрира на индивидуално ниво, т.е. на промената на сопствената свест за тоа. „Ако индивидуалците не се способни да го издржат процесот на залечување, докрај да го следат и поддржуваат процесот на помирување и надминување на причините на конфликтот, нужно се појавуваат широки социјални, политички и економски последици и по земјата учесничка во конфликтот, но со тоа и пошироко на глобален план, што пак неминовно доведува до загрозување на мирот како право на секој во светот“²⁵. Деструктивните елементи и причините за нив мора да бидат минимизирани, а со тоа ќе се максимализираат позитивните нужни предуслови за мирот.

Затоа се инсистира централната задача на градењето мир да биде создавањето позитивен мир, „стабилна социјална рамнотежа во која површноста на новите оспорувања не ескалира во насилство и војна“²⁶. Во оваа смисла, ако има мир, може да се гради свет на демократија и слобода, развиен и стабилен живот. Токму затоа, вредноста мир ја истакнуваат и ООН во сите свои документи, бидејќи оваа општосветска организација е направена со цел да се обезбеди и брани мирот.²⁷ Имено, како што се потенцира во Преамбулата на Повелбата на ООН, истите првобитно беа основани да ги зачуваат генерациите кои доаѓаат од злото на војната.²⁸

²³ Ова особено важи за просторите на етничките конфликти карактеристични за балканските простори, каде историските наследства и граници се сè уште неразрешени.

²⁴ Дејан Донеv, *Невладиноот сектор...*, 113.

²⁵ SAIS, *The Conflict Management...*, (проверено на 07.09.2012).

²⁶ Henning Haugerudbraaten, *Peacebuilding: Six Dimensions and Two Concepts*, Institute For Security Studies, <http://www.iss.co.za/Pubs/ASR/7No6/Peacebuilding.html> (проверено на 07.09.2012).

²⁷ Miomir Matulović, *Ljudska prava*, HFD, Zagreb, 1996, 209.

²⁸ За оваа цел ООН во својата Повелба воспоставија механизми за зачувување на мирот, иако истите мировни операции не беа развиени сè до 1950 година.

Заклучок

Етиката на мирот е израз на животната цел на разумниот човек. Таа истовремено значи свртување и кон себе и кон другите, затоа што ги инспирира човековите чувства и добрата волја и го потпомага практикувањето на моралот, втемелен на ваквото разбирање на етиката. Во овој контекст, за мирот се вели дека е вистинска етичка придобивка на човештвото во која се обединети многу други вредности: *љубовта*, како сила што човекот го отвора и го насочува кон другите луѓе и кон правењето добро; *ненасилството*, како неповредување никого ниту со мисли, дела, намери или зборови; *довербата* како увереност дека меѓу луѓето владее согласност и чесност; *толеранцијата* како сфаќање и прифаќање на другиот со неговите разлики; *достоинството*, како чувство за сопствената вредност и квалитет; но и *човештината*, како доказ за етичкиот потенцијал на човековото битие. Истовремено мирот ги овозможува и вредностите: среќа, здравје, особено правдина²⁹, како и низа други важни вредности: солидарност, соработка и грижа.

Набројувањето на овие вредности е заради потребата да се подвлече нивната улога затоа што денес овие вредности се поставени на piedесталот на највисоки вредности на човештвото. Затоа и се сметаат за основи на етичките концепции на правењето и на ширењето на доброто меѓу луѓето. Се смета дека „сите народи на светот имаат добра етика и ги разбираат прашањата на мирот и соработката, на работењето и градењето, на страдањето и помагањето“³⁰. Ова доаѓа оттаму што во современите општества повеќе никој не верува дека животот напостоа тече сам од себе, како некоја река во која или ќе запливаме или ќе се удавиме.³¹ Потиснато е верувањето дека животот е нешто надвор од човекот, форма која се остварува без учество на човекот, туку прифатена е концепцијата дека постои целина меѓу човекот и животот согласно со вредностите што тој ги одбира, ги застапува и ги реализира.

Свесна за ова, единката, како активен чинител на градењето на реалното граѓанско демократско општество, се определува да дејствува особено преку невладините организации, независно од нивната конкретна цел на дејствување, притоа, свесна дека збирот од резултатите на нивните активности го потпомага остварувањето на ваквите етички вредносни цели. Токму затоа, вредностите се оние што имаат решавачко значење за

²⁹ За правдата, како еден од централните поими на практичката философија кај Хелените, а кој е инкорпориран во подоцнежната европска традиција, подетално види кај Željko Kaluderović, *Presokratsko razumevanje pravde*, Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, Sremski Karlovci-Novi Sad, 2013.

³⁰ Бранка Минчева-Коцевска, *Универзална етика*, Макавеј, Скопје, 2009, 33.

³¹ Подетално за овие прашања погледни кај Jasminka Babić-Avdišpahić, *Etika, demokracija i građanstvo*, Svjetlost, Sarajevo, 2005.

човековиот живот. Отфрлен е превезот на загадноста дека тие се зададени од некоја виша сила. Затоа е многу важно што е тоа што ќе се одбере како највисока вредност и дали ќе се следи, т.е. дали ќе се инсистира на нејзиното реализирање како цел на животот и истиот ќе му се подреди на тоа.

Во оваа смисла, современиот развој на општеството не ја отфрла етиката како систем од вредности. Се верува и се покажува дека се успешни и имаат добра иднина само општествата кои имаат високи, модерни, етички вредности, втемелени на реален аксиолошки систем. Ако се направи лош избор, слаба артикулација, што резултира со низок процент на ефикасност на вредностите, историскиот дострел на тоа општество ќе биде низок, а животот скуден и без перспективи. Едноставно, нема да постојат добри визии и етички стандарди за тоа општество. Затоа на вредносниот систем, на изборот на главните вредности, на градењето на етиката врз стабилни, функционални и ефикасни вредности, им се посветува големо внимание во политиката, во духовниот живот, во образованието, во севкупната култура и живејачка во сите современи општества.

Сумарно, не само настојувањето на легитимните претставници на власта за просперитет и перспективност на општеството туку во таа борба за унапредување на квалитетот на животот мораат да се вклучат сите членови на едно општество преку имплементирањето на етичките концепции во своето дејствување, како и во одбирањето и застапувањето на етичките цели на своето дејствување и оправдување.³² Подиректно кажано, за одбележување е дека имплементација на овие вредности е основен императив и во дејствувањето на секој човек.

³² Ante Pažanin, *Etika i politika*, HFD, Zagreb, 2001, 242.